

О.М. Козлянченко (Національна академія управління, м. Київ, Україна)
**ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДУВАННЯ
(НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

У статті проаналізовано діяльність машинобудівної галузі Чернігівщини, визначено проблеми, з якими стикаються машинобудівні підприємства, а також можливі напрями розвитку машинобудування регіону і країни.

Ключові слова: машинобудування, виробництво, продукція, промисловість.

Рис. 1. Табл. 5. Літ. 13.

Е.М. Козлянченко (Национальная академия управления, г. Киев, Украина)
**ПУТИ РАЗВИТИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАШИНОСТРОЕНИЯ
(НА ПРИМЕРЕ ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ)**

В статье проанализирована деятельность машиностроительной отрасли Черниговщины, определены проблемы, с которыми сталкиваются машиностроительные предприятия, а также возможные направления развития машиностроения региона и страны.

Ключевые слова: машиностроение, производство, продукция, промышленность.

О.М. Kozlyanchenko (National Academy of Management, Kyiv, Ukraine)
**WAYS OF ECONOMIC ACTIVITY DEVELOPMENT WITHIN MACHINE-
BUILDING INDUSTRY (CHERNIHIV REGION CASE STUDY)**

The article analyzes the activities of the machine-building industry in Chernihiv region and defines the problems which machine-building enterprises are experiencing as well as potential directions for further development of the machine-building industry within the region and in the country in general.

Keywords: machine-building; production; products; industry.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування промислового комплексу країни є визначальним чинником забезпечення динамічного розвитку вітчизняної економіки в цілому, підвищення рівня її конкурентоспроможності у світовому економічному просторі, досягнення високих соціальних стандартів життя населення. Саме розвиток галузі машинобудування є основою науково-технічного прогресу всіх галузей народного господарства, необхідною умовою формування й розвитку потенціалу країни.

Провідне місце в машинобудівному комплексі України посідають сільськогосподарське машинобудування, електротехніка, важке і тракторне машинобудування. Розвинене також приладобудування: виробництво засобів автоматизації й управління, верстатобудування та інструментальна галузі промисловості. Але сучасний стан цих галузей має низку недоліків, що негативно впливають на загальний стан усієї економіки (асортимент продукції обмежений, застарілі процеси оновлення машинобудівної продукції й технічного персоналу галузей промисловості) [13, 4].

Необхідність розвитку галузі машинобудування пояснюється тим, що саме тут створюються засоби виробництва, закладаються темпи зростання продуктивності праці, чинники енергозбереження, зниження матеріаломісткості і нової якості кінцевого продукту [4, 9–25].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку машинобудування України розглядали такі вчені, як Є.П. Амосенок [3], Ю.М. Барташевська [4], І.С. Грозний [6], Б.М. Данилишин [7], В.Ф. Савченко [10], О.О. Шапуров [11], Н.І. Шифріна [12], М.М. Якубовський [13] та багато інших. Зокрема, значний внесок у дослідженні даної проблематики було зроблено Б.М. Данилишином (зосереджено увагу на проблемах функціонування машинобудівного комплексу України, обґрунтовано його стратегічні цілі та напрями подальшого розвитку) [7].

Мета дослідження полягає в аналізі стану господарської діяльності підприємств машинобудування на рівні Чернігівської області та країни в цілому.

Основні результати досліджень. За роки трансформації економіки України машинобудівний комплекс зазнав тривалої руйнівної кризи, реформування відносин власності, структурної деформації. Ці процеси супроводжуються значними втратами виробничого і кадрового потенціалу, більш ніж двократним скороченням частки продукції машинобудування в промисловості, зниженням активності в інноваційно-інвестиційній діяльності [12, 395–399].

Значну роль у розвитку машинобудівної галузі України відіграє Чернігівська область. На сьогодні машинобудівний комплекс цієї області представлений підприємствами з оброблення та виробництва металоріжучого інструменту, виробництва неметалевих конструкцій і виробів, виробництва обладнання для нафтопромислового комплексу, засобів пожежогасіння, складних електронних, оптичних і медичних приладів, обладнання зв'язку, виробництва автобусів, будівельної техніки й техніки для потреб агропромислового комплексу.

У структурі промислового виробництва області машинобудування складає 6,1% від загальної кількості. Структурні співвідношення галузей промисловості України та Чернігівської області наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Структура промислового виробництва країни та області за 2010 рік, %*

Галузь промисловості	Частка галузі в структурі промисловості країни	Частка галузі в структурі промисловості Чернігівської області
Виробництво харчових продуктів	18	46,6
Видобування енергоматеріалів	10	7,3
Промисловість будматеріалів	10	10,6
Легка промисловість	0,8	8,0
Машинобудування	10,9	6,1
Хімічна і нафтохімічна промисловість	5,9	0,8
Інше виробництво	4,2	2,1
Металургійне виробництво	18,8	1,3
Енергетика	21,4	17,2
Разом	100	100

* складено за даними [8; 9].

Як видно з табл. 1, найбільшу частку в промисловості області займає харчова промисловість – 46,6%, енергетична галузь – 17,2%, легка промисловість – 8,0%, машинобудування складає лише 6,1%. Слід зазначити, що це досить низький показник, тому необхідно створювати певні механізми покращення даної галузі.

Частка машинобудування в структурі країни є також низькою – 10,9%. При цьому потрібно зауважити, що в економічно розвинених країнах частка машинобудування займає від 30 до 50% в загальному обсязі промислової продукції. Наприклад, у Німеччині цей показник складає 53,6%, в Японії – 51,5%, Великій Британії – 39,6%, Італії – 36,4%, Китаї – 35,4% [3, 75–90]. Тільки такий рівень розвитку машинобудування забезпечує технічне переоснащення всієї промисловості кожні 7–10 років. В Україні цей показник у 2–2,5 раза нижче, що є основною причиною відставання вітчизняної промисловості за технічним розвитком від розвинутих країн [4, 19–25].

До провідних підприємств машинобудування в Чернігівській області належать: ВАТ «Макошинський завод сільськогосподарського машинобудування «Сільгоспмаш»», ВАТ «Ніжинський завод сільськогосподарського машинобудування «Ніжинсільмаш»», що спеціалізується на устаткуванні для сільського господарства, ТОВ «Українські технології машинобудування», ВАТ «Ніжинський механічний завод», ЗАТ «Чернігівський автозавод», ДП «Прилуцький завод протипожежного та спеціального машинобудування «Пожспецмаш»», ВАТ «Чернігівавтозапчастини», ТОВ «Український кардан», ВАТ «Чернігівський інструментальний завод», ВАТ «Чернігівський ремонтно-механічний завод «Жовтневий молот»», ВАТ Чернігівський завод «Чезара», ВАТ «Прилуцький завод «Будмаш»».

Розвиток машинобудівної галузі Чернігівської області наведено в табл. 2.

Згідно з табл. 2, у 2004–2010 рр. спостерігалася тенденція до збільшення обсягів реалізації продукції машинобудування та зростання питомої ваги обсягів виробництва: у 2004 р. – 6,5%, 2005 р. – 6,2%, 2006 р. – 7,2%, 2007 р. – 9,1%, 2008 р. – 7,8%, 2009 р. – 9,3%, 2010 р. – 6,1%. За обсягами реалізованої продукції машинобудування Чернігівська область посідає 18 місце серед регіонів країни, при цьому у виробництві окремих видів продукції її частка досить вагома.

Обсяги реалізації продукції машинобудування в Чернігівській області за 2004–2011 рр. наведено в табл. 3.

Дані про структуру ринку продукції машинобудування області наведено в табл. 4 та на рис. 1.

Аналізуючи розвиток даної галузі, слід зазначити, що за останні роки обсяг випуску продукції значно скоротився – на 24,53% від попереднього року, що свідчить про збільшення боргів підприємств і нездатність здійснювати фінансове забезпечення виробничо-господарської діяльності, нестачу грошових ресурсів та зростання простроченої кредиторської заборгованості, спад обсягів продаж. Така ситуація може швидко призвести до неплатоспроможності підприємств, які працюють у цій галузі.

Як видно з табл. 4, найбільшу питому вагу у машинобудуванні займає виробництво транспортних засобів та устаткування, однак у 2010 р. показники знизились на 17,10% порівняно з попереднім роком. Аналіз статистичної інформації дає змогу зробити висновок, що останніми роками, незважаючи на поліпшення економічної ситуації в країні, спостерігається коливання значень фінансово-економічних показників діяльності машинобудівних підприємств Чернігівщини та їх негативна динаміка.

Таблиця 2. Обсяги реалізації промислової продукції в Чернігівській області за 2004–2010 р., тис. грн.*

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Промисловість Чернігівської області	4948946,4	6107488,6	7079788,9	8398877,6,6	103236681,1	10571161,5	12115722,3
Машинобудування Чернігівської області	318204,4	377990,2	506310,1	761399,0	809860,0	980418,6	739879,0

* складено за даними [9].

Таблиця 3. Обсяги реалізації продукції машинобудування в Чернігівській області за 2004–2011 р., тис. грн.*

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Машинобудування	318204,4	377990,2	506310,1	761399,0	809860,0	980418,6	739879,0
Виробництво машин та устаткування	87914,6	114626,4	126771,4	227899,9	218452,4	155708,3	170414,3
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	107208,7	102785	135297,8	155731,2	174695,5	217189,9	237678,3
Виробництво транспортних засобів та устаткування	123081,1	1605054,5	244240,9	375967,9	416712,7	607528,4	331786,4

* складено за даними [9].

Таблиця 4. Структура машинобудівної продукції регіону, %*

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Виробництво машин та устаткування	27,83	30,35	25,04	29,97	26,97	15,88	23,03
Виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	33,69	27,19	26,72	20,45	21,57	22,15	32,13
Виробництво транспортних засобів та устаткування	38,68	42,46	48,24	49,38	51,56	61,97	44,84

* складено за даними [9].

Кожне п'яте інноваційно-активне підприємство області належить до машинобудування. Внутрішні науково-дослідні розробки, придбане обладнання та програмне забезпечення дали можливість упродовж 2010 р. впровадити 20 нових технологічних процесів, 18 інноваційних видів продукції та придбати нову технологію [9].

За 2010 р. на підприємствах машинобудування випуск продукції склав 83,7%. За рік вироблено 310 автобусів, що в 3,7 раза більше, ніж у 2009 р., та 126 пожежних машин – на 30,7% менше. Зросло виробництво вогнегасників, устаткування для фільтрування й очищення рідин, апаратури електродіагностичної, верстатів для оброблення дерева, форм для лиття та моделей ливарних. Зменшилося виробництво машин для оброблення гуми або пластмас, низьковольтної електричної апаратури, відцентрових насосів.

Темпи розвитку цієї галузі мають перевищувати загальні темпи зростання промислового виробництва, створюючи умови для структурно-інноваційної перебудови. Обсяг інвестицій у підприємства машинобудування області вкрай низький і з кожним роком зменшується. Питома вага інвестицій в основний капітал у 2007 р. склала 4%, 2008 р. – 3,3%, 2009 р. – 2,8%, у 2010 р. цей показник становить 2,4%. На рис. 1 зображено загальну кількість випуску автобусів підприємствами машинобудування області.

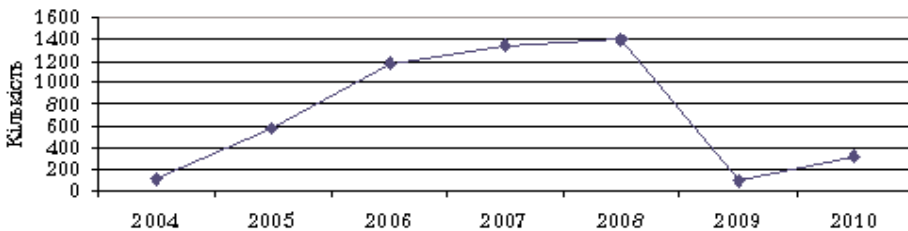


Рис. 1. Динаміка виробництва автобусів у Чернігівській області [8; 9]

Значну роль у несприятливому фінансовому становищі підприємств машинобудування відіграла дебіторська та кредиторська заборгованість. У 2009 р. порівняно з 2008 р. відбулося збільшення дебіторської заборгованості на 14593 млн. грн. та кредиторської – на 22658,2 млн. грн. Ще однією причиною зменшення прибутковості машинобудівного комплексу України є зменшення обсягів виробництва. Фінансові результати діяльності підприємств машинобудування країни наведено в табл. 5.

Таблиця 5. Фінансові результати діяльності машинобудування України*

Показники	2007	2008	2009	2010
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.	1916,9	5127,5	704,6	1765,2
Кількість збиткових підприємств, %	33,3	30,8	36,1	47,4
Сума збитків, млн. грн.	1978,2	2009,9	6707,4	4174,1

* складено за даними [8].

Міністерством промислової політики України була розроблена і затверджена «Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 роки» [2]. Відповідно до програми, Мінпромполітики України з головними науковими

організаціями України розробило «Державну програму розвитку машинобудівного комплексу на 2006–2011 роки» [1].

Головною метою програми є створення конкурентоспроможного машинобудівного комплексу, який був би здатний вирішити завдання із забезпечення основних секторів реальної економіки інноваційно-ефективною машинобудівною продукцією власного виробництва, а також збільшити обсяги експорту, але криза 2008–2009 рр. не дала змоги повністю реалізувати дану програму [7].

Серед чинників, які викликали кризові явища у машинобудівному комплексі України, слід виділити зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх чинників належать [4]: суттєве скорочення платоспроможного попиту на продукцію машинобудівних підприємств і недостатня розвиненість внутрішніх ринків, знецінювання та коливання курсу національної валюти, суттєва залежність машинобудування від кон'юнктури на зовнішньому ринку, практично повне згорання інноваційно-інвестиційної діяльності. Внутрішні чинники такі [4]: застарілість і низький технічний рівень основних фондів, недостатня кількість кваліфікованого персоналу у сфері управління виробництвом, неефективна завантаженість виробничих потужностей більшості підприємств (50–60%).

Таким чином, аналіз діяльності підприємств машинобудування засвідчив, що основними шляхами покращення діяльності і розвитку даної галузі мають стати:

- створення стратегічних резервів за напрямками розвитку машинобудування;
- залучення зовнішніх і внутрішніх джерел фінансування;
- створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземного інвестування;
- розробка програми розвитку машинобудування на довгостроковий період;
- створення умов для розвитку національного машинобудування;
- підвищення рівня конкурентоспроможності машинобудівного виробництва;
- створення спеціальних механізмів господарювання;
- створення антикризового механізму розвитку машинобудівного виробництва;
- застосування сучасних інформаційних технологій в управлінні процесом виробництва.

Для стабілізації діяльності галузі машинобудування необхідно застосовувати ефективні механізми господарювання, які будуть реалізовуватися як на рівні підприємства, так і на загальнодержавному рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз статистичної інформації дає змогу зробити такі висновки: останніми роками, незважаючи на поліпшення економічної ситуації в країні, спостерігається коливання значень фінансово-економічних показників діяльності машинобудівних підприємств Чернігівщини та їх негативна динаміка. Тому необхідно вживати певних заходів, які могли б поліпшити становище підприємств даної галузі, оскільки ма-

шинобудівний комплекс України має значний інноваційний потенціал, значні можливості для формування нових і посилення існуючих конкурентних переваг на зовнішніх і внутрішніх ринках.

1. Про затвердження Державної програми розвитку машинобудування на 2006–2011 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 №516 // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 №1174 // zakon1.rada.gov.ua.
3. Амосенок Э.П. Машиностроение как доминанта в стратегиях развития отраслей экономики // ЭКО.– 2005.– №1. – С. 75–90.
4. Барташевська Ю.М. Развитие машинобудування України: стан, проблеми, перспективи // Европейський вектор економічного розвитку.– 2010.– №1. – С. 19–25.
5. Виробництво основних видів продукції // Міністерство промислової політики України // industry.kmu.gov.ua.
6. Грозний І.С. Фархитова О.В. Стан розвитку підприємств машинобудування в сучасних умовах // Науковий вісник ЧДІЕУ.– 2010.– №1. – С. 105–116.
7. Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи / Під ред. Б.М. Данилишина. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. – 308 с.
8. Обсяги реалізації продукції галузі машинобудування в Україні // Державний комітет статистики в Україні // ukrstat.gov.ua.
9. Обсяги реалізації промислової продукції (робіт, послуг) // Головне управління статистики в Чернігівській області // chernihivstat.gov.ua.
10. Савченко В.Ф. Машинобудівний комплекс України: сучасний стан та розвиток пріоритетних галузей // Науковий вісник ЧДІЕУ.– 2009.– №3. – 2009. – С. 14–31.
11. Шапуров О.О. Стан і тенденції розвитку машинобудування // Актуальні проблеми економіки.– 2009.– №3. – С. 57–63.
12. Шифріна Н.І. Стан та перспективи розвитку машинобудівного комплексу України // Вісник економіки транспорту і промисловості.– 2010.– №29. – С. 394–399.
13. Якубовський М. Концептуальні основи стратегії розвитку промисловості України на період до 2017 року // Економіка України.– 2007.– №11. – С. 4.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2012.